

Mille põhjal oleks võimalik midagi öelda kõrghariduse, kõrgkoolide ja ülikoolide kvaliteedi kohta?

Professor Ülo Vooglaid

Kui konverentsi korraldajad tahaksid kaasa aidata Eesti arengule, siis oleks vaja vaadata terasemalt, mis on ülikoolides ja kõrgkoolides rahuldavalt hästi (mida tuleks hoida ja tugevdada) ning mis on nii halvasti, et tuleks kohe ja radikaalselt muuta, mis tuleks lõpetada ja mida alustada. Siis oleks vaja käsitleda kõrgharidust, ülikoole ja kõrgkoole kui probleeme, avastada probleemide kausaalsed ja funktsionaalsed seosed, sh ebarahuldava olukorra põhjused. Kui see õnnestub, siis saab hiljem mõelda üheskoos välja meetmete süsteeme. (Ülikoole eristab meie käsitluses kõrgkoolidest doktoriõpe. Rakenduma peavad nii kõrgkooli kui ka ülikooli lõpetanud isikud. Järelikult sõna „rakenduslik“ ei sobi neid koole eristavaks tunnuseks.)

Küsimusele „Kas kõrgkoolides ja ülikoolides toimuva õppe tulemus vastab juba kujunenud ja lähemas ning kaugemas tulevikus kujunevale vajadusele?“ ei ole mõtet otsida vastust kõrgkoolidest ja ülikoolidest. *A priori* on selge, et argumente senitehtu õigustamiseks ja põhjendamiseks jääb ülegi.

Vaja oleks üheskoos vastata vähemalt järgmistele küsimustele:

1. Kas ülikool ja kõrgkool peaksid olema teadusasutused, kus toimub ka õpe, või õppeasutused, kus sõltuvalt suvast tegeletakse või ei tegeleta uuringutega.
2. Kas ülikoolis ja kõrgkoolis peaks noor inimene kujunema haritlaseks või seda ei ole vaja taotleda?
3. Kas ülikoolis ja kõrgkoolis võib piirduda õppega või peab olema läbi mõeldud õppe ja kasvatus ühtsus?
4. Milline peaks olema ülikooli ja kõrgkooli kasvatuskava (sihid-eesmärgid, printsiibid, ressursid-tingimused, kriteeriumid...)?
5. Kas kõrgkoolides ja ülikoolides oleks vaja korraldada õpe vastavuses ühiskonnas ja kultuuris kujunenud ning lähemas ja kaugemas tulevikus kujunevate vajadustega või võib piirduda erialase õppega, teades väga hästi, et erialatööle ega ametisse ei lähe / läheb (kui läheb?) isiksus.

6. Kõrgharidusega isikud asuvad tegutsema kas aktiivsete algetena, mingisuguse orientatsiooni ja motivatsiooniga subjektidena või passiivsete manipuleerimise objektidena. Kas ülikoolis ja kõrgkoolis on võimalik teha imet ja kasvatada koolis manipuleerimise objektiks vermitud inimesed enesejuhtimise ja sotsiaalse juhtimise subjektideks?
7. Gümnaasiumites on esiplaanil riigieksamid ja eesmärgiks õpilaste pääs ülikooli või kõrgkooli. Põhikoolis on eesmärgiks pääs gümnaasiumi. Haridus ei ole eesmärgiks ei ühes ega teises. Kelle initsiatiivil on selline orientatsioon kujunenud? Kas nii oleks otstarbekas jätkata või tuleks midagi muuta? Mida-keda?
8. Kas Eesti ülikoolides ja kõrgkoolides peab toimuma ka sisulise tähendusega, plaanipäraselt ette valmistatud ja korrektselt korraldatud õppe- ja menetluspraktika või võib jätkata praktika simuleerimist?
9. Kas ülikoolidesse ja kõrgkoolidesse vastuvõtmisel oleks vaja arvestada asjaolu, et poiste ja tütarlaste arengutrajektor on erinev, või tuleks jätkata selle ignoreerimist, hoolimata sellest, et „lävendipõhise“ vastuvõtu tõttu on üliõpilaskonna sooline struktuur juba ammu ebanormaalseks kujunenud?
10. Kas uuringute ja nende tulemuste hindamiseks peaks olema kriteeriumite süsteem või tuleks, pidada ka edaspidi teaduslikkuse mõõduks üht ja ainsat kriteeriumi – teksti avaldamist mis tahes eelretsenseeritavas ajakirjas?
11. Kas ülikoolid ja kõrgkoolid on kohustatud kandma hoolt emakeelse terminoloogia loomise ja täiustamise eest, nagu ka teaduspotsiaali hoidmise eest, või see ei ole oluline ja emakeelseid publikatsioone ei tohi ka edaspidi teadusliku väärtusena kuskil arvesse võtta?
12. **Kas riigieelarvest võib rahastada sellist õpet, mille tulemused ei vasta ühiskonnas kujunenud ja tõenäoliselt kujunevatele vajadustele?**

Ülikoolis ja kõrgkoolis peaks domineerima akadeemiline mõtlemis- ja suhtlemisviis. Selle eelduseks on akadeemiline vabadus ja väärikus. Paraku domineerib Eesti ülikoolides ja kõrgkoolides reproduktiivne õpe, milles on eesmärgiks lasta minimaalsete kulutustega läbi maksimaalne hulk üliõpilasi ja saada kätte nii palju raha, kui vähegi võimalik.

Meie vaatluste põhjal on olukord tervikuna ebarahuldav.

Ülikoolide ja kõrgkoolide kirstunaelaks on meie meelest kujunenud arusaam teadusest ja teaduslikust uuringust. Täppisteaduste, tehnika- ja loodusteaduste kohta ei ütle allakirjutanu midagi. Ühiskonna- ja humanitaarteaduste vallas on olukord troostitu.

Meil ei õnnestunud leida uurimusena esitatud tekstide hulgast ühtki sellist, millel oleksid olnud teadusliku uuringu ja uurimuse tunnused – objekt ja aine, teoreetiline ja metodoloogiline alus, selline metoodika algandmete kogumiseks ning matemaatiliseks ja statistiliseks töötlemiseks-analüüsimeks, et tulemusi oleks võimalik pidada usaldusväärseteks jne.

Kui kõrgkoolis ja ülikoolis ei ole teaduslikke uuringuid, siis

- ei eristu teadmised arvamustest, uskumustest, unistustest,
- ei saa kujuneda õppejõude,
- üliõpilastel võib kujuneda vildakas arusaam teaduse osast ühiskonnas ja kultuuris,
- ei teki arusaama teadusliku uuringu kui väärtuse ja selle rakendamise võimaluste kohta,
- ei kujune arusaama edasi- ja tagasisidestuse kohta ega võimet edasi- ja tagasisidestada oma ja teiste tegevust,
- valmistatakse asjatundjate asemel ette diletante.

Kõrgkoolis ja ülikoolis napib vaimsust. Võib olla kindel, et kui kõrgkoolis ja ülikoolis on ühiskonna- ja kultuuriside lõtv, siis ei saa seal kujuneda haritlasi, kelle aateks on oma rahva teenimine ja eneseületamine kodumaa hüvanguks. Majanduskasvu saavutamiseks oleks vaja tegeleda mitte pelgalt majanduskasvuga, vaid kõige sellega, millest majanduskasv sõltub.